

КНИГИ, БИБЛИОТЕКИ, МЕДИИ,
НОВИ ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ –
В ТЪРСЕНЕ НА БАЛАНСИТЕ
НИТ И РИСКОВЕТЕ ЗА ПОДРАСТВАЩИТЕ
АЛЕКСАНДЪР ДИМЧЕВ

В човешката история има интересни примери за начина на възприемане и за влиянието на различните комуникативни канали и медии върху индивидите и обществото.

Базовият канал за информация на нашата цивилизация – книгата, не винаги е възприемана еднозначно. Освен като канал за съхраняване и предаване на човешката мисъл, знание, образци и за социализация на хората, общоизвестно е, че съществуват и книги, които са срещали и срещат сериозно неодобрение в зависимост от съдържанието и идеите, влагани в тях.

Според Дейвид Райт библиотеката, тази безценна институция на човечеството, наред с функциите, които притежава и които работят в негова полза, е възможно в резултат на определени ситуации, религиозни, политически и идеологически внушения и намеси тя да поеме деструктивна роля, която не работи в интерес на хората*.

С появата на телевизията – този мощен канал за комуникация, който промени света, се създаде възможност тя да се превърне в източник за информация и забавление на стотици милиони зрители по целия свят. Наред със сво-

ите предимства, телевизията също има и своите критици, що се отнася до нарушаване на добрите образци и се експонира насилие, порнография, антихуманни ценности и др.

Според специалистите днес са познати около 200 различни канала, които служат за информиране на различни групи потребители. Всеки един от тях има своите предимства и определени недостатъци. Въпрос на изследвания, анализи и етични норми в обществото е да бъде направено така, че те да служат добре на хората.

Особено важно е информационните канали и медии да работят за предаване на най-добрите образци сред подрастващото поколение. Младите са най-уязвими от нерегламентираната, не добре поднесената съобразно техните възрастови особености информация и от тази, която може да навреди за нормалното им развитие и социализация.

По подобен начин стои въпросът с новите информационни технологии. Те спомагат за категорична промяна в живота на обществото. Те ускориха с десетки пъти работоспособността на хората. Промениха света и допринасят решително за разширяване на комуникациите

те и демократизиране достъпа до информацията и човешкото знание. Качеството на живот на хората в следващите години до голяма степен ще зависи от приложението на новите информационни технологии и развитието на Интернет средата. Тази концепция е заложена в редица документи на Европейския съюз, сред които бих цитирал „Електронна Европа+“ и „Шестата рамкова програма на Европейския съюз за научни изследвания и технологично развитие“.

Днес човечеството е подвластно на Интернет и на новите информационни технологии. Вече повече от 500 млн. работни станции са включени към мрежата. В нея съществуват около 6 млрд. уеб-страници, ежедневно към тях се добавят от 2 до 7 милиона нови страници. Според проучванията полезната информация в мрежата е само около 10-15%. Останалата е т. нар. талаш. Производството на медийни продукти и игри също се превърна в една от най-сериозните икономически ниши с огромни инвестиции и печалби. Само в САЩ за 2003 г. тя е с оборот от 21 млрд. долара. Компютърните игри са на път да се превърнат в новия опорен стълб на шоубизнеса и развлекателните програми. Процентът на населението в тази страна над 6-годишна възраст, което е подвластно на геймърството, е 50% (39% от тях са жени).

Широкото навлизане на новите технологии може да бъде подкрепено и със следните цифри. На всеки жител на планетата през 2003 г. се пада по един произведен CD ROM. 90% от информацията е под формата на изображения и филми. Обобщените цифри показват, че годишно обемът на новата информация нараства с 30%.

Нашият свят обаче е разделен на две по отношение възможността да се ползват и прилагат новите информационни технологии, информацията и Интернет. Богатите страни произвеждат и владеят 85% от информационните ресурси и технологии. Това са 15% от страните по света. Бедните държави имат достъп до останалите 15% от информацията и технологиите. В богатия свят 60-85% от хората притежават компютри вкъщи и връзка с Интернет. За онези от тях в тези страни, които не могат да си позволят домашни компютри и връзка с мрежата, държавата прилага специални протекционистични мерки чрез осигуряване на технологиите в библиотеките, пощенските станции, училищата и др. С цел преодоляване на дигиталната пропаст между бедните и богатите на технологии и информация държави ООН подготвя група, която да се занимава с този значим за нашето време конфликт. Тези въпроси, както и проблемите, свързани с борбата срещу „спама“, ще бъдат обсъдени в доклада на генералния секретар на ООН Кофи Анан по време на Международната среща на информационното общество в Тунис през 2005 г.

Каква е ситуацията в нашата страна?

В началото на 2004 г. Националният статистически институт (НСИ) проведе изследване, с което да установи степента на разпространение на новите информационни технологии у нас. Съгласно данните от месец септември на „Алфа рисърч“ в България едва 17.3%, около 1.61 млн. души от населението има достъп до Интернет (за сравнение изследването на НСИ от март 2004 – 11%). По този показател страната ни се нарежда на едно

от последните места в Европа**.

Съобразно цифрите на НСИ от началото на 2004 г. само 17.5% от населението ползва компютри. Около 37% от тези, които ползват РС и Интернет, правят това от вкъщи.

Всеки втори от имащите достъп до компютърните технологии ползва РС в работата си. Интернет в работата си ползват 39% от влизащите в тази група. Другите от ползващите технологии правят това в училище или в университета – 14% РС и 10% Интернет.

23% от хората в нашата страна, които ползват РС, и 35% от ползващите Интернет правят това в компютърните зали.

23% от хората в градовете ползват компютри – срещу 5% от хората в селата. В градовете 14% от хората имат достъп до Интернет срещу 2% в селото.

Тъй като ще акцентувам върху подрастващите, интересен е фактът, че българските училища и библиотеки са с много ограничени възможностите за достъп до мрежата и за ползване на компютърните технологии. Те почти не предлагат часове за свободен достъп на подрастващите. Това прави младата публика приоритетно присъстваща в компютърните клубове.

Съвременният свят, стъпващ на новите информационни технологии, Интернет и знанието отчита, че наред с плюсовете, свързани с повишаване качеството на живот на хората, НИТ и техните производни определено крият и сериозни опасности – най-вече сред подрастващото поколение – при тяхното неправилно използване, приложение и предоставяне на неподходяща информация. Във връзка с това между-

народни организации, държавни институции, неправителствени сдружения, психолози, социолози, педагози, криминолози, юристи, библиотекари, информационни специалисти, полицейски органи и др. работят активно за преодоляване на възможните от това негативно за младото поколение. Създават се правила, регламенти, етични и професионални кодекси, международни конвенции***. Търсят се технически и програмни решения като филтри, ограничаване на достъпа за определени видове информация чрез маркиране на вредното и незаконно съдържание, наблюдение и контрол в мрежата и др.

Негативните страни от неправилното използване и приложение на НИТ се свързват с последици, които влияят върху психическото развитие на младите хора; водят до социално отчуждение, опасност за личната неприкосновеност, нарушаване на ценностната система, здравословни проблеми и др.

Кои са тези опасности и какво може да се предприеме, за да предпазим нашите деца?

Възможните рискове са:

- разпространение на информация, инспирираща насилие, нарушаване правата на други граждани и нарушаване на закона;
- душевно малтретиране чрез затормозяване с обидни думи, заплахи и др.;
- незаконно проникване и достъп в чужди информационни масиви и компютърни системи;
- религиозна пропаганда на секти;
- разпространение на идеи, свързани с расизъм, ксенофобия или нетолерантност;
- предоставяне на лични данни за

децата и за семейството, което създава опасности за тях;

- разпространението на порнографска информация и възможност за привличане на деца да участват в подобни сайтове;

- финансови измами;

- незаконни трафици за отвлечени деца;

- десоциализация на подрастващите в резултат на непрекъснатото присъствие и общуване с „виртуалното пространство“;

- загубване на представа от подрастващите за реалните проблеми и ценностите на обществото и др.

Ще си позволя известни коментари за някои от тези по-сериозни феномени и проблеми, част от които са въпроси на зрялост и отношение на обществото и държавата към своята бъдеща генерация.

- Някои специалисти започват да наричат **Интернет новия наркотик на младите хора**. Непрекъснатата работа с компютъра създава сериозна зависимост. Това води до отклонения. В киберпространството всичко е разрешено. Компютърните игри позволяват промяна на ролите. В част от тях насилието и агресията са нещо обикновено. Младите се включват в този илюзорен свят. Те могат да си позволят да контролират или да отнемат човешки живот във виртуалния свят многократно. В подобни моменти, особено при по-малките деца, ролите от въображаемия свят се възприемат като нещо реално. Те стават част от ценностната система и могат да се прехвърлят в играта „реален живот“. За съжаление това е факт и в нашето общество. Част от младите хора, които извършиха криминални престъпления и

убийства в последните две години в нашата страна, споделят, че са ревностни привърженици на игрите с насилие и кървави сцени.

- **Непрекъснатият живот на подрастващите във виртуалния свят създава и много илюзии**. Това е причина пребиваващите в него да страдат от нарушаване на тяхната воля, креативност и способност да се борят за решаване на реални трудности и проблеми. Намаляват се техните социални контакти. Децата стават апатични, не желаят да се срещат със свои връстници. Анонимността е част от света в мрежата. Установено е, че около 56% от децата, които сърфират повече от 5-6 часа дневно в мрежата, се превръщат в самотници. Те трудно се адаптират в обществото, в групите и живеят в своя мир.

- В началото на своето изложение посочих, че около 23% от ползващите РС и 35% от ползващите Интернет в България правят това в компютърни клубове. Преобладаващото мнозинство са тийнейджърите. В повечето от тези технологични места липсват и не се съблюдават никакви правила и регламенти за предпазване на младите хора от опасности. Общозвестно е, че в клубовете свободно може да се достигне до всякакъв вид информация в мрежата. Тук на мода са игрите, свързани с агресия и насилие. В част от клубовете се разпространява дрога. Дори малки деца могат да прекарат денонощието си в Интернет клуба, без да бъдат контролирани.

- Нерегламентираната информация (порнографска и еротична) също има сериозно присъствие в мрежата. По данни от пресата в България има около 150 студия за виртуален секс и техният брой не-

прекъснато нараства, въпреки опитите на оторизираните органи да възпрепятстват този процес. През 2003 г. у нас полицейските органи са засекли 63 български сайта с порнографско съдържание.

Какво трябва да се направи, за да се намалят рисковете за младите хора във виртуалното и технологичното пространство?

На първо място – в международната практика има доста добре разработени подходи. В тяхната основа преди всичко стои идеята не на забраните, а за разясняване и изолиране на опасностите. В нашата страна също има определен опит в последните няколко години. Той е изнасян на форуми на различни министерства, неправителствени организации, превантивни органи. **Проблемът до голяма степен е, че той остава изолиран между участниците в подобни срещи или в страниците на представените учебни помагала, етични кодекси, инструкции, регламенти и пр. Липсва следващата крачка – разпространението в обществото, разговорът със субектите на новия информационен свят – нашите деца.**

На второ място – държавните институции и местните власти са длъж-

ници на младото поколение. С приоритет трябва да се осигуряват компютри и Интернет достъп в обществените точки за това – библиотеки, читалища, училища. В тези институции има вече специалисти, които могат и знаят да работят за чисто информационно пространство. Това е моделът, който се препоръчва в света, към който се стремим.

Накрая бих предложил на колеги от други научни области като психология, етика, социология, семиотика, психолингвистика и др. да се насочат към това интересно поле – НИТ и влиянието им в обществото. Например сериозен интерес представляват теми като:

- етични проблеми в информационното общество;
- психологически проблеми на възприятието на информацията от НИТ;
- НИТ и проблеми на развитието на личността;
- информационните технологии и Интернет и деструктивни прояви;
- поведенчески нагласи и социални проблеми, свързани с НИТ и Интернет и др.

В това поле е огромна отговорността на библиотечно-информационните специалисти.

Литература

1. Еленков, Е. Status quo. Списание на Мтел, бр. 3, 2004, с. 6.
2. Интернет е новият наркотик на младите. Стандарт, бр. 4063, 29 април 2004.
3. НСБОП: Ограничихме детското порно. Труд, 16 май 2004.
4. Огнянова, Н. Право и етика на информационното общество. Учебно помагало за 10 клас. С., Нова звезда, 2002.

5. Петков, К. Търсене на информация в Интернет. С., СУ, 2003. 254 с.
6. Петров, Н. Кибердяволът счупи бутилката. София още не е ратифицирала конвенцията срещу престъпността в Интернет. Труд, 21 септември 2004.
7. Правата на децата в информационното общество. Сборник с доклади от Национална конференция, София, 28 май 2001. 80 с.

8. **Проблеми на насилието, наркоманията и наркопрестъпността в средните училища**, С., ЕОС, 2001, 152 с.

9. **Технологиите в информационното общество в Шеста рамкова програма на Европейския съюз за научни изследвания и технологично развитие (2002-2006 г.)**. София, 2003, 132 с.

10. **Шеста рамкова програма на Европейския съюз за научни изследвания, технологично развитие и демонстрации (2002-2006)**. Обзор. С., 2003, 40 с.

11. **The School Library Manifesto**, IFLA, 2000, 6 р.

12. **Reith, D.** The Library as Social Agency. In: *The Library in Society*. Littleton. libraries Limited Inc, 1984, 5-17.

13. **Definitions.** What Parents should know. - *The librarian Guide to Cyberspace for Parents and Kids*. <http://www.ala.org/parentspage/greatsites/>

14. **50+ Great Web Sites for Kids and parents.** <http://www.ala.org/parentspage/greatsites/>

15. <http://www.ispo.ccc.be/> [за изграждането на информационното общество в Европа].

Бележки

*Ще си позволя няколко диаметрално противоположни примера в подкрепа на тази теза.

• В Лондон съществува една интересна библиотека. Тя съхранява окултна литература, документи за магии, вещици, пророчества и др. подобни теми. Има някаква мистика около тази библиотека. Интересното е, че нито един библиотекар не е издържал да работи повече от една година в нея. Повечето от библиотекарите, работили в нея, или са полудявали, или са свършвали своя жизнен път през този период. Това не е ли странно напомняне за силата на влиянието на посланията и вложеното в текстовете и символите върху нас.

• Като типични илюстрации през ХХ век за политическо вмешателство в дейността и ресурсите на библиотеките, в резултат на което те се превръщат в институти, работещи за налагане и прокаране на определени идеологии, могат да бъдат посочени репресиите в Германия по времето на нацизма и в страните от бившия социалистически лагер. Забраняват се автори (едни от най-видните представители на световния дух). Изготвят се списъци на забранени книги. Унищожават се хиляди безценни книги и документи. Интересен е случаят и с Франция (родината

на най-демократичните идеи) в края на миналия век след спечелването на местните избори от националистическата партия на Льо Пен. В редица градове на страната, където тази партия идва на власт, се изваждат книги от библиотеките, които са чужди на идеологемите на тази политическа сила. Несъгласните с подобна политика библиотекарите биват уволнявани.

** Според данните на Computer Industry Almanac потребителите на Интернет в световен мащаб до края на годината ще са 934 млн. души. За България са 1.61 млн. души, Румъния – 4.94 млн., Македония – 100 000, Гърция – 2.71 млн., Турция – 7.27 млн., Полша – 10.4 млн., Унгария – 2.94 млн., САЩ – 185.55 млн., Великобритания – 33.11 млн., Канада – 20.4 млн., Япония – 78.05 млн., Китай – 5.04 млн. Очаква се броят на потребителите на Интернет да нарастне през 2005 г. на 1.07 млрд., през 2006 да достигнат 1.21 млрд., а през 2007 г. – 1.35. Изследването обхваща 244 страни.

*** В Съвета на Европа е изработена конвенция за борба с престъпленията в киберпространството. 30-те членки на Съвета подписаха документ, който е в сила от 1 юли 2004 г. До този момент документът е ратифициран само от 8 страни, България не е сред тях.